

Öppet brev till kulturministern och utbildningsministern

20 juni 2022

Öppna bibliotekens skattkammare!

Den biblioteksstrategi som regeringen presenterade den 22 april ger värdefull precisering av en rad behov som behöver tillgodoses för att biblioteken ska kunna utföra sitt uppdrag i samhället. Samtidigt finns där ett problem som riskerar att få allvarliga konsekvenser för såväl kulturen som forskningens infrastruktur och utveckling.

I allt väsentligt följer biblioteksstrategin det förslag som Kungliga bibliotekets utredare Erik Fichtelius överlämnade för tre år sedan. Detta förslag tog redan i titeln, Demokratins skattkammare, utgångspunkt i bibliotekslagens portalparagraf om ett biblioteksväsende för alla och definierade målet som ”ett demokratiskt samhälle stärkt av litteratur, kunskap och bildning där bibliotekens verksamhet och innehåll är folkets skatter”. Det är glädjande att regeringen avser att ta sig an biblioteksväsendets samverkansformer och infrastruktur på allvar, och kanske hade det varit möjligt att vid det här laget vara närmare faktisk handling än det begränsade uppdrag Kungliga biblioteket nu får i anslutning till den nya strategin.

En central del av denna demokratins skattkammare är det tryckta kulturarvet. Det behöver betydligt mer uppmärksamhet än det får i biblioteksstrategin. Över hela världen pågår intensiv forskning kring de möjligheter modern teknik erbjuder. När bibliotekens samlingar digitaliseras blir de värdefulla bidrag till en demokratisk samhällsutveckling. De ger allmänheten tillgång till kulturarvet och kunskapsarvet, samtidigt som de blir rika källor för nydanande forskningsmetoder baserade på språkteknologi och artificiell intelligens. De ger en lång rad forskningsområden möjlighet att i nyskapande samarbeten ompröva äldre teorier, utveckla helt nya frågeställningar och förena olika forskningsdiscipliners metoder och material. Den verksamheten pågår för fullt i en lång rad länder och en central förutsättning är förstås att bibliotekens samlingar digitaliseras. På den punkten har Sverige märkligt nog hamnat i bakvatten.

Forskningsbiblioteken saknar fortfarande riktade offentliga anslag för en storskalig digitalisering av tryckt material – de större satsningar som syns i Sverige är inte finansierade med offentliga medel. Kungliga biblioteket har fått stöd för digitalisering av historiska dagstidningar av stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond och den engelska stiftelsen Arcadia Funds, och den svenska skönlitteraturen har i viss utsträckning tillgängliggjorts av Litteraturbanken med anslag från Svenska Akademien, Vitterhetsakademien och Riksbankens Jubileumsfond samt stöd i olika former från en rad andra organisationer. Men om inte Sverige ska hamna alldeles efter i den internationella forskningen krävs digitalisering i en helt annan skala. Behovet underströks kraftfullt i det nu tre år gamla förslaget till biblioteksstrategi. Det nämns också i den nya strategin, men handling syns inte till. Området riskerar att hamna mellan Kulturdepartementets och Utbildningsdepartementets stolar – trots att det tryckta kulturarvet är centralt både för forskningens utveckling och för allas tillgång till vårt förflutna. Betydelsen av en sådan forskningsinfrastruktur för humaniora, samhällsvetenskap och en rad andra vetenskapsområden kan knappast överskattas, och att den därtill ger varje medborgare tillgång till kulturarvet gör den än viktigare. Det är en given del av den öppna vetenskap som blivit ett allt tydligare mål inte minst för att forskningsdata ska kunna omsättas i konkret samhällsnytta.

I Nederländerna har över 900 000 böcker digitaliserats. Ett särdeles gott exempel att inspireras av är Norge, med betydligt mindre befolkning. Praktiskt taget alla norska böcker, 600 000 titlar, har digitaliserats. Nära 100 000 exemplar av tidskrifter och 4 miljoner tidningar har också digitaliserats. Tillgången till tryck från senare år är begränsad av rättighetsskäl men materialet fram till år 2000 är fritt tillgängligt inom Norges gränser. Denna rikedom av forskningsdata öppnar upp för studier av sådana slag som aldrig förr varit möjliga, i direktkontakt med den internationella forskningen.

Det är inte bara finansieringen och organiseringen av digitalisering i Norge som är förebildlig. Man har också lyckats etablera en modell som är acceptabel för såväl bibliotek som upphovsrättsinnehavare, ännu en utmaning i ansträngningarna att ge medborgarna och forskningen tillgång till sin egen historia.

Varje jämförelse leder till förlägenhet. Men de svenska forskningsbiblioteken har tillsammans med Kungliga biblioteket byggt upp infrastrukturen och är beredda att

inleda storskalig digitalisering och lika storskaligt tillgängliggörande om bara medlen avsätts. Det finns mycket att vinna på att öppna skattkammaren. Frågan är hur länge Sverige har råd att vänta.

Mats Malm, ständig sekreterare i Svenska Akademien

Hans Ellegren, ständig sekreterare i Kungl. Vetenskapsakademien

Karin Helander, ständig sekreterare i Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets
Akademien

Fredrik Skott, sekreterare i Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur

Helena Tallius Myhrman, preses i Kungl. Akademien för de fria konsterna

Fredrik Wetterqvist, ständig sekreterare i Kungl. Musikaliska Akademien

www.regeringen.se/informationsmaterial/2022/04/strategi-for-ett-starkt-biblioteksvasende-20222025/

www.gp.se/kultur/kultur/sverige-ligger-efter-i-digitalisering-av-kulturarv-1.68592180

www.dn.se/debatt/lat-inte-bibliotekens-skatter-vittra-sonder/

Texten är publicerad i tidningen Curie (www.tidningencurie.se)